

HÜKÜMET KONAĞI ÇEVRESİ VE MEYDANI

Esken, bugünkü Hükümet Konağı ve çevresinde Eski Kalecik, şimdiki Şükran Mahallesi'nin kuzeyi ile, Şerafeddin Camii arasında Ulvi Sultan Mahallesi adıyla küçük bir mahalle bulunuyordu. Mahalle 1848 yılı temettü defterinde bu adla vergilendirilmişti. Bugünkü Vilâyet Konağı yerinde de Bedelci Sarayı adıyla bir saray bulunuyordu. Büyük bir ihtimalle bugünkü meydan yerinde ve Alâeddin Caddesi üzerinde de bineler vardı. Cadde 19. yüzyıl başında açıldı. Daha sonra genişletildi.

1876 yılı Konya çarşısı yangınında Aziziye Camii yerinde bulunan Yüksek Cami ve Kapı Camii ile birlikte bütün Konya çarşısı bir günde yanıp kül oldu. Bedelci Sarayı da bu yangından zarar gördü.

Konya Valisi Burdurlu Tevfik Paşa zamanında Aziziye ve Kapı Camileri ile birlikte bütün Konya çarşısı yeniden inşa edilmeye başlandı. Büyük ve küçük bedestenlerle At-

M. Ali UZ

tarlar Çarşısı günümüzdeki hâlini aldı. Bu arada Vilâyet Konağı da yapıldı. Hem Kapı Camii'nde, hem de Vilâyet Konağı'nda Konya Dış Surlarının taşları kullanıldı. Konya bir taraftan imar edilirken, bir taraftan da dünyada bir eşi daha bulunmayan Konya Dış Surları da yok edildi. Şimdi yer altında görülen birkaç metrelik sur kalıntıları koruma altına alınmaya çalışılıyor. Ba'de harabül-Basra...

Konya Çarşısı ve Hükümet Binası yapılırken bahsettiğimiz Ulvi Sultan Mahallesi de ortadan kalktı. Tahminimize göre, Hükümet Binası'nın önündeki meydan da bu dönemden kalmadır.

İkinci Hükümet Konağı yangını

Yeni yapılan Hükümet Konağı, h.1295, m.1879 yılı Mart ayında bir salı gecesi tekrar yanmış ve yangında üst katlar tamamen zarar görmüştür. Tamiratın on yıl sürmesi yangının boyutlarını göstermektedir.

1301H./1885M. yılı salnamesinde, 40-50 odayı havi Hükümet Konağı'nın üç buçuk yıl önce kazaen yandığı belirtilirken bundan sonraki salnamelerde de bu yangın olayına temas edilmiştir. 1307 H./1890-91 M. yılı salnamesinde tamiratın bittiği ve yeni Hükümet Binası'na taşınıldığı ifade edilmektedir. Bu kayıtlardan tamiratın on yıl kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.

Hükümet Binası'nın yapılmasından sonra Osmanlı Döneminin bütün cülus şenlikleri bu binanın merdivenlerinde ve önündeki meydana icra edildi.

Padişahların vefatı veya halli sonrasında şehzadenin tahta geçmesi, bazen bunların yıldönümleri payitahta ve bütün vilâyet merkezlerinde büyük şenliklerle kutlanıyor ve buna cülus şenlikleri deniliyordu. Cülus merasimleri payitahta ayrı, vilâyetlerde ayrı bir şekilde kutlanılıyordu. Cülus merasimleri merkezde biat merasimi ile başlar, şenlikler günlerce devam ederdi.

Konya'da yapılan cülus merasimleri ile ilgili olarak günümüze pek çok resim intikal etti. Devlet erkânı, eşraf yanında müderrisler resmi kıyafetleri ile Hükümet Binası'nın merdivenlerinde ve önündeki yol üzerinde toplanır, konuşma ile başlayan merasim, zamanın müftüsünün yaptığı dua ile

son bulurdu.

Halktan büyük bir gurup da merasimi, daha gerideki meydana seyrederdi. Resimlerden de açıkça görüleceği üzere meydana küçük bir de havuz bulunuyordu. Bu havuz sonradan kaldırıldı. Meydan zaman zaman ele alınıp, yeniden düzenlendi.

Adı geçen salnamelerde meydana bir şadırvanın, Hükümet Binası'nın yanında da harap bir hapishanenin bulunduğundan söz edilir. Bu şadırvanla havuz aynı şeyler miydi yoksa, şadırvan kaldırılıp yerine bu küçük havuz mu yapıldı bilemiyoruz.

Genel yapısı itibarıyla bugünkü Hükümet Meydanı, bir buçuk asırlık bir maziye sahiptir. Yalnız son bir değişiklikte Küçük Bedesten yıkılmış, yer altına Sarraflar Çarşısı yapılmıştır. Böylece meydan biraz daha genişlemiştir.

Vilâyet Binası'nın batı bitişiğindeki Selçuklu Dönemi eserlerinden Ulvi Sultan Mescidi ve Türbesi yol açma bahanesiyle 1924 yılında belediye tarafından acımasızca yıkılmış, önemli bir tarihî eser de böylece yok edilmişti. Geçen yıllarda yeniden inşa edilen Şeyh Şerefeddin'in Türbesi de aynı yıl yeşil alan açma bahanesiyle yok edilmişti. Dünyada yol geçirilmek veya yeşil alan elde etmek için tarihî eser sadece bizde yıkılır herhalde. Yol geçirmeye, meydan ve yeşil alan açmaya yetkililerimiz bu kadar meraklı(!) Türbe çevresindeki tarihî binalar ve hamam da meydan açma bahanesiyle yok edilmişti.

Bir zamanlar Ulvi Sultan Mescidi ve Türbesi önündeki petrol binası da yıkılarak meydana katıldı.

Son bir değişiklik de Hükümet Binası'nın güneyinde bulunan jandarma binası da yıkılarak yerine bugünkü modern dükkânlar yapıldı. Aradaki yol genişletildi. Jandarma binasının doğusundaki han da çarşı hâline getirildi.

GÜNÜMÜZDEKİ KONYA ÇARŞISI: KONYA ÇARŞISINDA KISA BİR GEZİNTİ, ALIŞVERİŞ

Prof. Dr.
Haşim KARPUZ

Arife günü evde temizlik var. Çarşıdan alınacakları almak, her zamanki gibi A. Sefa Odabaşı'na uğramak için evden çıktım. Hava güneşli ve ılık. Tıpkı bir sonbahar günü gibi güzel. Minibüste rahat yer budum. Yolda eski öğrencim Nezahat Kaya bindi, sohbet ettik.

Konya herhangi bir yeni Türk şehri gibi. Anıt'tan geçerken tarihî şehri, eski surları hatırladım. Bazı Neoklasik Cumhuriyet anıtlarının önünden geçtik. Konya Lisesi, Halkevi binası, Amber Reis Camii, Alâeddin Tepesi, İplikçi Camii, Şerafettin Camii, Vilayet.

Sefa Bey'i her zamanki gibi Halıcı dükkânında gazeteleri okurken buluyorum. Yeni araştırmalarından söz etti, konuşup hasbıhal ettik. Yeni çalışma konusu Faik Soyman imiş. Faik Bey'in memur sicil özetini ve kendi yazdığı biyografisini bulmuş. Ayaşlı Şakir Efendi Toka'tan ona teşekkür mektubu göndermiş. Onu okudu. Sonra oğlu Yağmur gelince çarşı turumuza başladık.

Mevlâna Caddesi'nden sola, Aziziye'ye doğru sapıp arka sokaklardan içlerden birisine girdik. Dara-

cık sokaklar, farklı tipte yapılmış, küçük dükkânlar, metruk yerler, tekrar aradan çıkıp Saray Çarşısı'nın arasına giriyoruz. Sefa Bey buradaki ünlü iki handan söz etti. Dedeler Hanı ve Zincirli Han. Oradan çıkıyoruz, kendimizi Kapı Cami civarında Kunduracılar İçi'nde buluyoruz. Caminin önüne çirkin bir çeşme ve dükkân yapmışlar.

Elektrik sayacı almak için bir mağazaya girip oturuyoruz. Ekonomi bozuk, siftah yapılmıyor. "Biz kira vermiyoruz, komşularımız daha çok kötü" diyorlar. Ayrılıp su sayacı almaya gidiyoruz. Burası Tahir Paşa'nın evi, *Yeni Gazete*, sur kalıntısı... Su sayacını alıyoruz. Sonra Sobacılar İçi'nden geçiyoruz. Bulgur Tekkesi'ni görüyorum. İlginç bir yapı görünümünde, betonarme örtülü büyük sütunlar o dev bir mihrap, iki yandan iki merdivenli harime giriliyor.

Kapı sağ ekinde duvarlarda altıgen mavi Selçuklu çinileri var. Mihrapta bazı çiniler bozulmuş. Kaç mekân Türk üçgenleriyle geçilen tuğla kubbeye sahip. Bu yapı hakkında Ara Altan'ın uzun bir makalesinden söz ettik. Ahşap minaresi sökülmüş.

Süpürge alıyoruz. Dilsiz bir satıcı büyük bir torba veremiyor. İhlamur alıp gidiyoruz. Ahmet Efendi Çarşısı'ndan geçip, Karatay Belediyesi'nin yaptırdığı bir ucuz halk pazarına giriyoruz. Sefa Bey'in tespahi kopuyor, taneleri toplarken ihlamur torbamız kayboluyor. Tekrar arayarak aldığımız dükkâna geliyoruz. Yeniden 100 gr. ihlamur alıp geri dönüyoruz. Saim Sakaoğlu'nun ağabeyi ve birkaç tanıdıkla görüşüyoruz. Hanın kapısındaki yazı dikkatimi çekiyor, "Old Bazar Since: 1875". Hanın dışında eski bir bakkal var. Sefa Bey Konya'nın en eski bakkalı, diyor. Keşke buradan alsaydık baksanız süpürgelerin küçüğü de var diyorum. Bir araya girip caddeye çıkıyoruz. Doğru tespah ustası Necati'ye gidiyoruz. Tespahi dizdirirken sohbet ediyoruz. Gültür'dan

Trabzon biletini alıp evin yolunu tutuyorum.

Minibüste tekrar tarihi düşünüyorum. Eski Konya çarşısı, Vilayet, PTT binası, Ziraat Bankası, I. Ulusal Mimari Yapıları, İplikçi, Şerafetin, Mahkeme Hamamı, Bedesten, Alâeddin Tepesi, Karatay, İnce Minareli, yeni binalar, Geçme Kapısı civarından tarihî şehirden çıkıyoruz. Battıçık'tı'yı geçtikten sonra Loras karlar altında karşıma çıkıyor. Kışın Trabzon'da Ayasofya'ya giderken Akçabant'ın arkasındaki karlı dağları, Karaptal Dağı'nı hatırladım. Orada da uzakta ufukta karlı dağlar kışın dikkatimi çekerdi.

Bakkaldan gazetemi aldım eve geldim. Temizlik sırasında en nefret ettiğimiz perde takmak. Bugün de böyle geçti.

Aczimin Giryesi

Acılara katlanmak...

Felek, acılara katlanacaksın der,
Ben katlansam da deli gönül katlanmaz.
Acıyı ezelden koymuşlar aşıma,
Bilirim, şekerle şerbetle tatlanmaz.

Ahmet Sergi

ŞEHİR TARİHÇİLİĞİ VE M. ALİ UZ

Ahmet KUŞ

Yıllar önce merhum A. Sefa Odabaşı dostumuz hayattayken “Şehrin Hafızası Olmak” başlıklı bir yazı yazmıştım. Yazıyı yazdığım sıralarda aynı gazetenin sayfalarını paylaşmamıza rağmen henüz Sefa Beyle tanışmıyorduk. Bu yazıdan sonra Sefa Beyle tanıştık ve vefat edene kadar da dost kaldık. O dönemler *Yeni Gazete*'nin (Adı daha sonra *Hakimiyet* olarak değişti) çok popüler olduğu yıllardı. Özellikle Konya'yla ilgilenen erbab-ı kalemin neredeyse tamamına yakını *Yeni Gazete* çatısı altında toplanmıştı. Kuşkusuz bunda merhum N. Yalçın Dikilitaş dostumuzun birleştirici ve teşvik edici tavrının etkisi büyüktü. *Yeni Gazete* o yıllarda Konya basın camiasında çok genç bir yayın organı olmasına rağmen çok ses getirici ve kalıcı çalışmalara imza attı. Sefa ağabey o dönemde şehrin tarihiyle, kültürüyle, folkloruyla, sanatıyla, edebiyatıyla kısacası her şeyiyle ilgilenen birisiydi. Adeta şehrin hafızasıydı. Her şehirde hatta her büyük ilçede her dönem bu vazifeyi yerine getiren bir ya da birkaç kişi mutlaka çıkmıştır. Şehir tarihçiliği açısından bu şahsiyetlerin önemi büyüktür. Sefa Beyin o yıllarda yürüttüğü görevi günü-

müzde M. Ali Uz ağabey yürütüyor. M. Ali ağabey Konya'yı en iyi tanıyan kişilerden biridir ve aynı zamanda sahip olduğu birikimi Konya için kullanan bir aydındır.

Son yıllarda Türkiye'de şehir tarihçiliğiyle ilgili yayınlarda ciddi bir artış oldu. Bu artışta en önemli etken yerel ölçekte çalışan amatör ruhlu araştırmacıların gayretleridir. Bu çabaların belediyeler, kültür müdürlükleri, üniversiteler, ticaret ve sanayi odaları tarafından desteklenmesi de olumlu bir etki yaratmıştır. Diğer şehirlerde olduğu gibi Konya'da

da yerel tarihle ilgilenen araştırmacılar bulunuyor. Günümüzde Konya'da Şehir tarihi konusunda çalışan en donanımlı ekip *Merhaba* gazetesi bünyesinde çalıŐmalarına devam eden **Akademik Sayfa** ekibidir. M. Ali Uz başkanlığında uzun yıllardan beri çalışan ekip yayımlanan 10 ciltlik külliyyatla rüŐtünü ispat etmiştir. *Akademik Sayfalar*'ın bu günlere gelmesinde M. Ali Uz'un toplayıcı ve teşvik edici yaklaŐımının etkisi büyüktür. Bugüne kadar çıkan fasiküllerin, ciltlerin hepsi Konya konusunda araŐtırma yapanların baŐvurduęu en önemli kaynaklardır. *Akademik Sayfalar* Konya'da Şehir tarihçiliği açısından en kayda değer yayınlardan biridir. Ayrıca aynı ekibin M. Ali Uz'un yöneticiliğinde *Konya Ansiklopedisi*'ni hazırlayan kadro olması da iÇin diğer bir yönüdür.

M. Ali Uz, *Akademik Sayfalar*'ın yanı sıra yayımladığı kitaplarla da Şehir tarihçiliğine önemli katkılar yapmıŐtır. Özellikle *Konya Âlimleri ve Velileri* adlı iki ciltlik kitabı, yine *Konya Kültürüne Hizmet Edenler* adlı iki ciltlik kitabı, *Hacı Veyiszade Mustafa Efendi ve Ailesi*, *Hafız Murtaza Efendi, 75. Basın Yılında Mustafa Ataman*, *Ereğlili Müsevvit Mustafa Fehmi Efendi – Nuzumlalı Ahmet Hamdi Efendi – Sarı Ali Efendi Çocukları ve Torunları*, *Konya İmam Hatip Okulu İlk Mezunları*, *Konya Hukuk ve Baro Tarihçesi*, *Bir Gazi Veli Ladikli Hacı Ahmet Ağa ve Ankaravi Mehmet Dede* kitapları Konya tasavvuf tarihiyle, basın tarihiyle, hukuk ta-

rihiyle, eğitim tarihiyle, sosyal ve toplumsal tarihle ilgili araŐtırma yapacak araştırmacıların mutlaka incelemesi gereken eserlerdir. Ayrıca M. Muhlis Koner, M. Ferit Uğur ile Mümtaz Bahri Kuru tarafından hazırlanan *Konya ve Rehberi* adlı eseri Osmanlıcadan Latin harflerine çevirmiŐtir. Günümüzden yıllar önce yazılan bu eser de Konya Şehir tarihi açısından son derece önemli bir kitaptır. M. Ali ağabeyin kitaplarının yanı sıra kaleme aldığı makaleler de ciddi birer kaynaktır. Özellikle son dönemde muhtelif dergi ve gazetelerde yayınladığı mahalle yazıları yok olan mahalle kültürünü belgelemesi açısından kayda değer araŐtırmalardır. Günümüzde mahalle ve sokak adlarının deęiŐtirildięi, hatta mahallelerin birleŐtirilip bazı kadim mahallelerin adlarının tarih sahnesinden silindiği göz önüne alındığı zaman bu yazıların kıymeti daha da iyi anlaşılır. Mahalle yazılarının bir benzeri de *Akademik Sayfalar*'ın son cildinde M. Ali Uz ve Mehmet Doğan'ın birlikte hazırladıkları "Belgelerle Adım Adım Konya" yazı dizisidir. Alâeddin Tepesi'nden baŐlayıp Şehri sokak sokak mercek altına aldıkları bu seri yazılarda yıkılan ya da yok edilen tarihi eserler belgeleriyle anlatılıyor. İleride kitaplaŐtırmayı düşündükleri bu yazılar da Şehir tarihi açısından çok önemli yazılardır. Bu yazılar da Konya hakkında araŐtırma yapacaklar için iyi birer kaynaktır.

ZEYNELABİDİN EFENDİ VE SİYASİ GÖRÜŞLERİ

Ahmet ÇELİK

DOĞUMU: Zeynelabidin Efendi Hicri 1279/1862'de Konya'da doğdu. Babası Muhammed Bahaeddin Efendi, annesi Ayşe Hanım'dır. Memiş Efendi'nin sülalesi Hz. Peygambere dayanır.

BABASI: Zeynelabidin Efendi'nin babası, Nakşî-Halidiye Tarikatı şeyhlerinden Muhammed Bahâuddîn Efendi'dir. Muhammed Bahaeddin Efendi 1831 yılında Bozkır'da doğdu. Eğitimini babası Memiş Efendi ve Kadınhanılı Ahmed Kudsi Efendi'den tamamladı. 1862 Sami Paşa Medresesi'ne müderris oldu. Müderrislikle beraber Nakşî-Halidi tarikatı şeyhliği ve İplikçi Camii imamlığını da yapan Bahaeddin Efendi 14 Temmuz 1906 Konya'da vefat etti.

ANNESİ: Zeynelabidin Efendi'nin annesi Ödemişli Hasan Kudsi Efendi'nin kızı Ayşe Hanım'dır. Ödemişli Hasan Kudsi Efendi, Halidi Bağdadî hazretlerinin halifesi, Memiş Efendi'nin de hocasıdır. Ayşe hanımın nüfus kayıtlarından 1906 yılından önce vefat ettiği anlaşılmaktadır.

KARDEŞLERİ: Muhammed Rifat ve Ahmet Ziya Efendi adında iki kardeşi daha vardır.

MUHAMMED RIFAT EFENDİ: 1872'de Konya'da doğmuştur. Rifat Efendi, babası Muhammed Bahâuddîn Efendi ve amcası Şeyh Hasan Kudsi Efendi'den icazet almıştır. Rifat Efendi, Islâh-ı Medaris'in kurucularındandır. Anadolu ve Meşriki irfanda yazılar yazmıştır. Delibaş isyanıyla ilgili olmakla itham edilmiş 1920'de adli bir yargılama konusu ya-

pılmadan alelacele gece yarısı idam edilmiştir.

AHMET ZİYA EFENDİ: Ahmed Ziya Efendi 1874 tarihinde Konya'da doğdu. Konya ve İstanbul'da çok iyi bir eğitim aldı. Babası Muhammed Bahaeddin Efendi ve amcası Hasan Kudsi Efendiden icazet aldı Kütübi sitte hafızıydı. Arapça, Farsça ve Türkçe şiir yazacak derecede bu dillerin edebiyatlarına da vakıftı. Islahı Medaris ve Konya Hukuk mektebinde derslere girdi. 1917 yılında Islah-ı Medaris'in kapatılması üzere eğitim öğretim imkânından mahrum bırakılan Ahmed Ziya Efendi, 1920 yılında Konya'dan ayrılıp Çoğu Medine'de olmak üzere beş yıl kadar Hicaz'da kaldı. Mekke'de 3 Mayıs 1925 Pazar (9 Şevval 1343) günü vefat etmiştir. Kabri Hz. Hatice'nin kabrinin ayakucundadır. İslam Hukuku ile ilgili 20 kadar eseri vardır.

LAKABI: Zeynelabidin Efendi anne ve baba tarafından Mevlâna Halidi Bağdadî'nin iki halifesinin torunu olması hasebiyle 'Şeyhzâde' unvanını almaktadır.

TAHSİLİ: Zeynelabidin Efendi, ilk tahsilini Konya ve İstanbul'da yaptı. Konya'da iki sene bidayet hukuk mahkemesi azalığı ile 4 sene istinaf hukuk mahkemesinde azalığında bulundu.⁽¹⁾

AİLESİ: Şems Mahallesi 44 numaralı evde ikamet eden Zeynelabidin Efendi Burhanzadeler'den ve aynı za-

(1) BOA Tarih: 04/S /1321 (Hicrî) Dosya No:701 Gömlek No:6 Fon Kodu: DH.MKT.

manda Hz. Mevlâna'nın soyundan da olan Rûveyda Hanım (1874) ile evlendi. bu evlilikten Ayşe (1894), Emine (1895), Behiye (1898) ve Kadriye adında dört kızı oldu. Rûveyda Hanım Şam'da vefat etti. Aile nüfus kaydında "1902 doğumlu sülale-i Mevlâna'dan **Arif Efendi**" adında bir oğlundan bahsetmektedir. Ayrıca evlerinde iki de hizmetli görülmektedir.

SİYASET

Zeynelabidin Efendi'nin en büyük özelliği hem bir şeyh, hem bir müderris ve hem de ülke siyaseti için ön plana çıkmış bir siyasetçi olmasıdır.

Zeynelabidin Efendi'nin 1909 yılında açılmasına vesile olduğu Konya İslah-ı Medârisi beş yıl sonra İstanbul'da Meşihat makamınca başlatılan "İslah-ı Medâris" hareketine model olmuştur.

O Ayrıca bir siyasetçiydi. Sultan Abdülhamid tarafından 23 Temmuz 1908'de meşrutiyet ilan edildi. meclisi mebusanın toplanması için seçim hazırlıklarına girilmesi istendi. Konya'da seçim çalışmaları Ağustos ayı içinde başladı. Siyasallaşma sürecinde olan İttihat ve Terakki seçim bölgelerinde aday ve taban bulmakta zorlandığı için ulemanın desteğini almak için onları aday göstermek zorunda kalmıştır.

Konya'da da meşrutiyetin ilanını müteakiben bir **Cemiyet-i İlmiye** kuruldu. İttihat ve Terakki Cemiyeti Konya'ya gönderdi. Heyette bir Melami şeyhi olan Bursalı Mehmet Tahir Bey vardı. Beraberinde ise İzmirli İsmail Efendi, Kastamonulu İsmail Mahir Efendi vardı.

Mehmet Tahir Bey gezi sırasında camilerde konuşmalar yaparak "meş-

rutiyeti” anlatmıştı. Bu ziyaret amacına ulaşmış olacak ki Aralarında Zeynelabidin Efendi ve amcası Hasan Kudsi Efendini de bulunduğu Konya’daki Cemiyet-i İlmiye geziyi müteakip İttihat ve Terakki Cemiyeti Selanik’teki merkezi ile İzmir ve İstanbul subelerine 20 Eylül’de 1909 tarihinde şu telgrafi göndermiştir: “

“Selanik merkez-i umumisi emriyle Konya’mıza gönderilen Osmanlı İttihat ve Terakki cemiyeti mebuslarından Binbaşı Tahir beyle mülazım Faik Efendi burada cemiyetin fikrini tamamıyla izah ve ahaliye kabul edilen kanun-i esasi ile şer’i şerife muvafık surette gerekli nasihatler yapılmış ve bu surette ahaliyi ve hususiyle ulemamızı memnun eylemiş olduklarından teşekküratımızı takdimle Konyamız-

da artık umumi bir ittifakın husule geldiğini arz ederiz.

Konya uleması böylece “kanun-ı esasinin şer’i şerife uygun” olduğu görüşünü benimsemiştir.²

Konya’da yapılan mebus seçimi sonucunda 1- Şeyhzade Zeynelabidin (164 oyla en çok), 2-Hadimli Mehmet Vehbi (105), 3-Müftüzade Salim (80), 4- Meclis idare-i Vilayet başkâtibi Mehmet Emin (62) 5-Akşehirli Kürdzade Hacı Mustafa Efendi (61) oy alarak seçimleri kazandılar.⁽²⁾

1908’de milletvekili seçildiğinde Anadolu Gazetesi Zeynelabidin Efendi biyografisine yer vermiştir.⁽³⁾ Konya

(2) Anadolu, 26 Teşrîni evvel 1324, sayı:17,sayfa 4

(3) Anadolu, 26 Teşrîni evvel 1324, sayı:17,sayfa 4

1908 Konya Mebusu
Akşehirli Mustafa Efendi

1908 Konya Mebusu
Zeynel Abidin Efendi

1908 Konya Mebusu
Salim Efendi

1908 Konya Mebusu
Mehmet Vehbi Efendi

1908 Konya Mebusu
Mehmet Emin Efendi

mebusları, diğer vilayetlerden seçilen tüm mebuslar gibi Meclis-i Mebusan'a katılmak için 16 Kasım'da Anadolu treniyle İstanbul'a doğru yola çıktılar. Haydarpaşa'ya gelen Konya Mebusları İttihat Terakki'den ve Cemiyeti İlmiyye-i İslamiye üyeleriyle birçok halk karşıladı. Sirkeci İskelesinden Hoca Paşa'da Safveti Paşa dergâhına geldiler. Dergâhda üç misafir oldular sonra Sultan Ahmed Camii civarında bulunan Yenişehirli Said beyin konağı kiralandı. Konya mebusları bundan sonra meclisi mebusanda faaliyetlerine başladılar.

MECLİS-İ MEBUSANDAKİ ÇALIŞMALARI

1- 10 şubat 1909 Mehmet Vehbi Efendi ile birlikte İstanbul'da vergi toplanması ile ilgili bir soru önergesi vermiştir.

2- Yıldız sarayında bulunan evrak, değerli para ve eşyalarla ilgili 29 Haziran 1909'da Sadrazam Hilmi paşa'nın cevaplandırması için bir soru önergesi vermiştir.

3- il ve ilçelere müftü ve naip atamaları ile ilgili şeyhülislamın cevaplama isteği ile ilgili Konya mebus Mehmet Vehbi, kayseri milletvekili hacı kasım ve Ankara mebusu Mustafa efendiyle beraber 11 şubat 1909'da bir soru önergesi vermiştir.

4- Adana olayları ile ilgili hükümetin 2 komisyon üyesi seçerek sorumluluktan ve meclis denetiminden kaçmak istediği belirterek bu isteğin reddini istemiştir.

5-İttihat ve terakki yönetiminin medreseler aleyhine başlattığı uygulamalar mecliste de tartışmalara sebep oldu. Zeynel Abidin Efendi mecliste sert tartışmalara sebep olan konuşmasında, hükümeti medreselerin elindeki bütün vakıflara el koymakla üstelik medresede ders veren hocalara maaş vermemekle itham ederken, medreselerin ıslahının vakıfların kuruluş gayelerine göre faaliyet yapmaları durumunda mümkün olacağını savundu. Konuşmasında hükümetin okullar için

verdiği maddi desteği medreselere için tanımadığını sorguluyordu.⁽⁴⁾

İSLAM VE MEŞRUTİYET

Zeynelabidin Efendi tarafından kaleme alınan "Mesrutiyet ve İslamiyet" 70 sayfalık risale 1911/1327 yılında neşredilmiştir.

Bu risale: "mebus nasıl olmalı ve nasıl seçilmeli, iyi mebus seçmeye engel olan nedir, mebusları göndermekle işi bitirmiş olur muyuz? Toplanmak/ miting kaç türlü olur, Siyasi odalarda kulüplerde ne yapılacak, nelerden sakınacağız" başlıkları altında konularını ele almaktadır.

Mebusların vasıfları kadar seçmen ve siyasi muhaliflerin özellikleri ve muhalafet tarzı ve teknikleri üzerinde de durmuştur. Zeynelabidin Efendi kulüp ve mitingler üzerinde dururken merkezi siyasi otoriteyi ve meclisi sürekli denetim altında tutacak, anında siyasi tepkiler verecek nerde ise aşağıdan yukarıya bir siyasi kültürün inşası için gayret sarf etmektedir.

Zeynelabidin Efendi halkın muhalif düşüncelerini tasfiye etmek için meşrutiyetin "din-i İslama muvafık olduğunun" anlatılması gerektiğine işaret ederek: "**Asrı saadetten beri kurulan İslam hükümetleri hep hükümet-i meşrutadır**" diyordu

ZEYNELABİDİN EFENDİ'NİN HÜKÜMET ANLAYIŞI

Ona göre iki çeşit hükümet vardı: 1-Hükümeti mutlaka 2-Hükümeti meşruta

Hükümet-i Mutlaka; bası boş, şartsız, bağısız bir hükümet demektir. Bu hükümet millet hakkında icra edeceği kanunları, nizamları kendi kendine yapar. Kimseye danışmaz, millet ile müşavere etmez. (...) İsteddiği kadar vergi alır, istediği kadar memur kullanır. (...) Bir cemiyet ve dernek kurdu mu derhal dağıtır. Milleti kasıp kavurup köle gibi kullanır bir hükümettir. Çoktan beri bizim hükümetimiz de

(4) Yaşar Sarıkaya, s.137-8

bu rengi almış ve bu kılığa girmiştir.

“Hükümet-i meşruta; Başboş bırakılmayarak millet tarafından bir takım şartlar ve bağlar ile bağlanmış bir hükümet demektir. Yani millet tarafından birçok şartlar konulmuş ve şartlar birer birer sayılarak bu şartlara göre yürür isen sana öyle itaat ederiz diyerek hükümete mukavele yapıldıktan sonra söz vermiş olan hükümettir. Bu hükümet yapılan mukaveleyi gözetip tanımaya ve harice çıkmamaya mecburdur. Hiç bir vakit keyfine göre yürümeye hakkı yoktur.”

COK PARTİLİ SİSTEM

31 Mart öncesinde İttihat ve Terakki'nin rakipsizdi, muhalif bir parti olarak Ahrar Fırkası ise zayıftı. İlmiye sınıfı 31 Mart olayından sonra İttihat ve Terakki'den kopmaya başladı.

Çok partili bir sistemi benimseyen **Zeynelabidin Efendi:**

“Bir memlekette siyasi dernek bir tane olursa faide görülmez. Bu da bir istibdat olur. Birkaç tane dernek ve birçok (mahfeliler, odalar) meydana gelir ve çalışmaya başlarlar ise ol vakit memleket işleri yoluna girer ve memlekette bir intizam ve bir düzenlilik görülmeye baslar. Dernekler ve odalar çoğaldıkça aralarında ihtilaf da çoğalır. Fakat bu ihtilaf içtihadı dair ihtilaf olduğundan zarar vermez. Belki memlekete faidesi olur.”

AHALİ FIRKASI

Zeynelabidin Efendi İlmiye içinde, İttihad ve Terakki gerçeğini anlatan ve bu konuda ulemayı uyaran ilk kimselerden biridir. Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin **‘bizleri uyandıran, mücadele bayrağı altına alan kişi’** dediği Zeynelabidin Efendi için şunları anlatır:

“Zeynelabidin Efendi, Ahmed Ziya Efendi kadar âlim değildi. Fakat son derece zeki ve basiret sahibi idi. Uzak görüşlüydü. Cesur ve pehlivan yapılı bir zattı. Baştan hep taraf oldu-

ğumuz İttihat ve Terakki Cemiyetinin iç yüzünü ilk fark ederek bizi uyaran ve o fesat ocağına karşı mücadele bayrağını açmamıza sebep olan Zeynelabidin Efendi olmuştur.

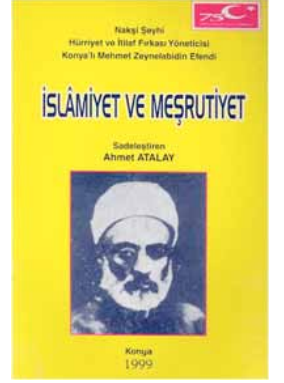
-Bu teşekkül, bu fırka masonların ve Yahudilerin, İslam ve Osmanlı düşmanı zümrelerin elinde alettir. Bu fırka sonunda memleketin başına büyük felaketler getirecektir. Bizim bundan ayrılmamız gerekir, demiş, sonuna kadar da bu fikirde ve mücadelesinde devam etmiştir.⁽⁵⁾

Zeynelabidin Efendi, 21 Şubat 1910'da kurulan Ahali fırkasına katıldı. Sayıları 42'ye ulaşan milletvekilleriyle birlikte İT karşı kuvvetli bir muhalefet gerçekleştirildi.

MEBUS PROTOTİPİ

c- Zeynelabidin Efendi “İslamiyet ve Meşrutiyet” adlı eserinde:“ Allah taala emaneti ehline, erbabına vermeniz emreder (Nisa 58) ayeti ile “iş ehil ve erbabından başkasına verildi mi kıyameti bekleyin”, umuru din ehlinde olduğunda din için ağlamayınız ve lakin umuru din ehlinde başkası eline geçtiğinde din için ağlayınız”, “siz nasıl iseniz üzerinizdeki memurlarda öyledir” hadislerini kaynak edinenek, Mebus seçilecek adamın evvela bir programı olmalı der ve programı olmayan bir mebusun dolayısıyla siyasi eğilimleri bilinmeyen bir adayın mebus seçilebilmesini siyasi temsil noktası açısından sorunlu görür. Bu nedenle ilk olarak programın incelenmesini akabinde ise ahlaki kriterler göz önünde bulundurularak bir süzgeçten geçirilip ve nihayet diğer şartların aranmasını ister.

Diğer şartlara gelince: a) Uzun süredir seçim bölgesinde oturmalı. b) Memlekete yarayacak her türlü kanunu ve memleketin saadetini icap edecek şeyleri düşünüp beğenmeye muktedir olmalı. c) Cimri, sefih ve paragöz olmamalı. d) Gerekli durumlarda hü-

(5) Ertuğrul Düzdağ, Ali Ulvi Kurucu Hatıralar, 1/173-4

kümetle karşı karşıya gelmeyi göze olabilecek cesarete sahip olmalı. e) Önceleri kendi menfaati için başkalarının peşinden koşmuş, haksızlık yapmış/haksızlığa uğramış olmamalı. f) Daha önce rüşvet almış ya da vermiş olmamalı. g) Halka zulüm etmiş olmamalı. h) İki sözlü ikiyüzlü olmamalı. i) Başkalarının ayıplarını araştırır bir mizaçta olmamalı. i) Mebusluğun dışında geçimini sağlayabilecek bir mesleğe sahip olmalı. j) Halka eşit muamele edecek, onların Efendisi değil hizmetçisi olacak.

21 Kasım 1911 de Hürriyet ve İtilaf Fırkası kuruldu. Bu fırkaya Hoca Vasfi, Mustafa Sabri Efendi ve Elmalılı Hamdi ve Zeynelabidin Efendi girdi. Böylelikle Ahali Fırkası toptan HİF katılmış oldu.⁽⁶⁾ Hürriyet ve İtilaf Partisi merkez teşkilatı idare heyetinde görev alan Zeynelabidin Efendi, 11 Aralık 1911 de Konya'da il teşkilatını kurdurdu.

1912 SEÇİMLERİ

1911 yılında kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası neredeyse bütün muhalif hareketleri bünyesine almıştı.. Ayrıca yeni partinin yerel seçimlerde aldığı galibiyet İT'yi korkuttu. İttihat ve Terakki Fırkası'nın bu gidişe dur demek için Kanun-ı Esasi'nin 7. ve 35. maddede değişiklik yaparak, sultanın yetkilerini artırmak suretiyle meclisin feshedilmesi yoluna gitti. Sultan Reşat 5 Ocak 1912'de meclisi feshederek seçim sürecini başlattı. mebuslar vilayetlerine dönerek seçim faaliyetlerine başladılar.

1912 seçimleri sırasında yürütülen tartışmalar içerisinde 35. madde en önemli başlığı oluşturur. Her iki parti de propagandalarını büyük ölçüde bu madde üzerinden yürütmüşlerdir.

Zeynelabidin Efendi, İttihat ve Terakki'nin ittihat kavramı etrafında tek partili sistemine karşı çıkarak: "Bir fırkadan başka fırka olmasın" diyenleri tenkit ederek "**dernekler hakk-ı si-**

yasiyi kullanmak için bir el ulağıdır ve pek lazımdır. Ve hükümeti meşruta siyasi derneksiz olamaz. Ve siyasi dernekler meşrutiyeti meydana getirir. Ve bunlardan hiç birisi birbirinden ayrılmaz. Bir memlekette siyasi dernek bir tane olursa faide görülmez. Bu da bir istibdat olur... Fırkaların çoğalması lazımdır. Ve bundan hâsıl olacak ihtilaflar bize rahmettir. Fırkaların çoğalmasını men etmeyelim." Diyordu.

ittihat ve Terakki'nin bürokrasi ile olan ilişkisi de eleştirdiği noktalardan bir başkasıdır. Diğer yandan hükümetin iç ve dış arenada sergilediği kötü performans da eleştirilere konu olan bir başka kalemdir. Zeynelabidin Efendi Yıldız yağması, 31 Mart hareketi, Yemen, Trablusgarp gibi konularda hükümetin meclis ile bilgi paylaşmamasını bir eksiklik olarak değerlendirir ve buradan hareketle: "**Her kim bu hükümetin yaptığı işleri kabul eder, beğenir, fırkaya yardım eder ve mebus göndererek yardımda bulunur ise o, hükümetin şimdiye kadar yapmış olduğu bütün kötülöklere müşterek ve ortak olmuş olur. Ve zalimlere muavenet etmiş olur"** der.

1912 seçimleri sırasında Konya'da çok fazla olay yaşanmamakla beraber Karaman ve Bozkır'da bazı olaylar olmuştur. İttihatçıların bütün olumsuz gayretlerine rağmen 18 Ocak 1912 ikinci dönem Mebusan seçimlerinde, Bozkır, Hadim, Taşkent, Karaman, Beyşehir, Seydişehir seçmenleri Zeynelabidin Efendi'ye oy verdiler. Konya merkezdeki altmış dört seçmenden dördü oy kullanmadı, geriye kalan altmış kişiden, elli dokuzunun reyini aldı. İttihat ve Terakki partisi, seçimlere hile karıştırıldı iddiasıyla seçimler üzerinde pek çok spekülasyonlar yaptırdı. Kullanılan geçerli oyların bir kısmını iptal ettirdi. Fakat yine de Zeynelabidin Efendi'nin mebus seçilmesine engel olamadı.

Yapılan seçimler sonunda Zeynelabidin Efendi (HİF), Mehmet Emin Efendi (İT), Sivaslı Ali Kemal

(6) Ali Birinci, HİF, 52

Efendi (İT), Mehmet Rıza Bey (İT), Ömer Vehbi Efendi (İT), Mustafa Se- ref (Özkan) Bey (İT) mebus olmuşlar- dır. İttihatçılar Zeynelabidin Efendi'nin Meclis-i Mebusan'da, maz- batasının uzun süre tasdik etmediler. 28 Mayıs 1912 tarihli İfham'da Lütfi Fikri şunları yazmaktadır:

“Bir aydan beri bütün mebusların yani intibahatta pek ziyade yolsuzluk yaptıkları iddia olunan hükümete mensup mebusların mazbatasını şimen- difer suretiyle heyet-i umumiyeden geçsin de zavallı Zeynelabidin Efendi'nin hükümete karşı müntehip- leri korkutmuş olması iddiası bile in- sanı bi-la ihtiyar tebessüm ettiren bu muhterem mebusun mazbatasını hafta- lar geçtiği halde hala encümünde bek- letilsin.”⁽⁷⁾

Zeynelabidin Efendi de kendisi gibi aynı konumda olan Adana mebu- su Abdullah Faik bey'i “Tanin Gazete- sinin bulunduğu yerde namaz caiz ol- maz” dediği için dini siyasete alet etti- ği gerekçesiyle suçlayan Konya mebu- su Mehmet Emin bey'e karşı: **“Efendi rica ederim. Bir encümen tetkik et- miş. Encümenin tetkiki neticesinde bunun tayininin tahsiline mahal gö- rülmemiş. Şimdi nasıl oluyor da böyle şeriata alet edilmiş sözüyle bu meclise getiriliyor.”** diyerek savun- muştur.⁽⁸⁾

İttihat ve Terakki Partisi Hüküme- tinin, Mahmut Şevket Paşa'nın öldü- rülmesi olayında suçladığı Hürriyet ve İtilaf fırkası mensuplarının bir kısmını Sinop'a sürerken bir kısmı da kaçarak yurdu terk etti. Zeynelabidin Efendi “Konya'da halkı ifsada çalıştığı” ge- rekçesiyle İstanbul'da kurulan Divan-ı Harb kararıyla Bursa - Gemlik'e sür- gün edildi. **Kardeşi Ahmet Ziya Efendide 6 ay İstanbul'da hapis yattı.**⁽⁹⁾

Birinci Dünya savaşı yenilgisini sorumluluğunu üstlenen İttihat ve Te- rakki 1918'de iktidar mevkiinden çe- kilmesi ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası üyeleri İstanbul'a geri dönmüşler ve Fırka 1919 Ocak ayında resmen faali- yete geçtiğini açıklamıştır. Zeynela- bidin Efendi de bu süreçte Gemlikten İstanbul'a geri geldi. Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin yeniden canlandırılmasın- da ön ayak oldu. İstanbul'da 19 Şubat 1919 tarihinde önce “Cemiyet-i Mü- derrisin” olarak kurulan daha sonra is- mini; **“Teâli İslâm Cemiyeti”** ne des- tek verdi.

Zeynelabidin Efendi Edirne iline vali tayin edildi. Daha sonra da I. Da- mat Ferit Hükümeti döneminde Ayan Üyesi oldu. Eski Konya valisi Tevfik Paşa'nın Maliye bakanı olmasında kat- kısı oldu. Kendiyle bir çok defa görü- şerek ikna etti.

Delibaş ayaklanması üzerine yıkıl- maya çalışıldı. Fakat Zeynel-Abidin Efendi olaydan sonra İstanbul'a gelen Delibaş ile görüşmüş Delibaş'ya çok kızmış. **“Tedbirsiz bir hadise çıkar- dın. Kardeşim Rif'at Efendiyi, daha birçok ulema ve eşrafın asılmalarına sebep oldun”** demiştir.

Kurtuluş savaşı sonrası Zeynelabi- din Efendi, “Yüzellilikler” listesi ile yurtdışına çıkarıldı. ailesiyle birlikte önce Hatay İskenderun'a giderek Be- len yaylasındaki Abacalı beldesine yer- leşti. Buradan Şam'a geçti.

1935'e kadar Şam'da kalan Zeyne- labidin Efendi aynı yılda Medine-i Münevver'e yerleşti. Kuba'ya yakın bahçeli bir evde ikamet ederken rahat- sızlığı sebebiyle akşam ve yatsı nama- zını o bahçede kılar ve bir yandan da gelen ziyaretçilerine sohbet ederek ir- şad faaliyetlerine devam ederdi.

Zeynelabidin Efendi 1939 yılında Medine'de vefat etti. Kabri Baki kab- ristanında Hz. Osman'ın Kabrine ya- kın bir yerdedir.

05/C /1336

(7) Fevzi Demir, Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Se- çimleri 1908-1914, İstanbul, 2007, 287

(8) Fevzi Demir, 288

(9) BOA Fon Kodu: DH. EUM.1.Şb Dos- ya No:10, Gömlek No:25 Tarih: (Hicri),

ŞAĞÂB HATUN

ŞAĞÂB HATUN

Türk İslâm tarihinde, dirayeti, faziletleri ve sadece Türk analarına yakışan asil meziyetleriyle, hâlen anılagelen sultan hatunlarından biri de, Şağâb Hatun'dur.

Abbasi hilâfesinde muazzam bir yeri olan Şağâb Hatun, millî tarihimize mal edilmesi gereken ve müessir şahsiyetiyle, Abbasi İmparatorluğu'nu sahiplenmiş, muhteşem zekâsıyla devletin dizginlerini elinde tutacak kadar güç sergilemiş ve tam yirmi beş yıl boyunca, bu yönetime yön vermiş aristokrat bir Türk anasıydı.

264/877 yılında dünyaya gelen Şağâb Hatun'un, küçüklükteki ismi Nâim idi. Fakat es-Suyûtî tarafından kayda geçirilen bilgilere göre ise, esas adı Garip olan Şağâb Hatun'a, Şağâb ismi, hilâfet camiasına intisap ettikten sonra, dirayeti ve özgür kararlar verebilmesinden dolayı kinaye olarak, kendisine lakap olarak verilmiştir.

O devrin geleneklerine ve oldukça yaygın olan âdetleri üzere bu değerli hatun, **M. B. Abdullah b. Tahir'in** kızı **Ümmü'l-Kasım'a** cariyeye olarak verilmiştir.

Ama bu cariyelik, hizmetçilik manasında olmayıp, sadece Şağâb Hatun'un ailesinin bu Arap aileyle, oldukça samimimi görüşmelerinden dolayı gerçekleştirilmiştir.

Kendisi, daha evvel yine hayatını yazdığımız Abbasi Hilâfeti'nde önemli yeri olan hatunlarımızdan Şüca Hatun ve Katrû'n-Nedâ Hatun gibi, O da son derece köklü bir Türk ailesinden gelmektedir.

Kocası halife **el-Mutâzid** döneminde saraydakiler tarafından çok sevilen ve takdir gören Şağâb Hatun'un, hilâfet çevresinde adını duyurmaya başladığı zaman ise, oğlu Cafer'in **el-Muktedir Billâh** lâkabıyla, halife olduğu döneme rastlar (H 295/M 908)

Bu dönem ile Abbasi Hilâfeti'ndeki **Türk Hatunları Saltanatı** da böylelikle, en görkemli bir şekilde, zirveye ulaşmıştır.

es-Suyûtî'nin aksine, diğer bir kaynağa göre de kocası el-Mutâzid, sevgili eşi Naim'in kendisine bir erkek evlât vermesinden dolayı, bu mutlu hadisenin anısına Şağâb ismini vermiş ve bundan böyle de bu isimle anılır olmuştur.

İşte bundan sonradır ki Şağâb Hatun, o dönemin en önemli mertebelerinden olan **Ümmü'l-Veled**, (Veliâht Anası) yani **valide sultan** olarak, zekâsı, yetenekleri, otoritesi ve saygınlığı ile devlet idaresinde ağırlığını koymuş ve kendini ziyadesiyle saydırmayı başarabilmiştir.

Oğlunun çok genç yaşta (13) halife olmasına şaşırın ve hatta gülen Şağâb Hatun, o günün şartlarını da göz önünde bulundurarak, bir vecibe ve kaçınılmaz bir zaruret düşüncesiyle, devlet idaresine neredeyse tam manasıyla el koymuş ve yıldızı da böylelikle parlamış oluyordu.

Oğlu el-Muktedir'in adına birçok devlet işinde söz sahibi olan icraatı görülen Şağâb Hatun, çeyrek asır boyunca Kaşgar önlere, Atlas Okyanusu'nun sahillerine kadar uzanan Abbasi İmparatorluğu'nu, üstün kabiliyet ve liyakatle idare edebilmiş ve hemcinslerine karşı; bir kadının

eğer isterse neler başarabileceği konusunda, önemli meziyetler sergilemiştir.

O, devlet idaresindeki icraat ve tasarruflarında, başta vezirleri olmak üzere hiç kimseden çekinmeden, daima müstakil hareket etmiş ve sözünü dinletmiş, dünya tarihinde örnek teşkil edecek bir devlet anaydı.

Abbasi hilâfetinde çok az kimseye nasip olan bu keyfiyetle O, hele bir kadın olarak tam yirmi beş yıl süren izzet ve ikbal devrine, adını gururla yazdırmış bir müstesna idi.

Kadınların toplum içerisinde, var olabilmesi, sözünü dinletebilmesi ve hatta idari makamlarda dahi yer alabilmesi için birçok yeni kaideler uygulayan Şağâb Hatun, Divânü'l-Mezâlim (İstinaf Mahkemesi Reisliği) gibi, hakikaten çok önemli bir makama, o devrin bütün alışlagelmiş tabularını yıkarak, yeteneğine güvendiği bir hanımı da, başkan olarak tayin edebilmiştir. Dahası müteşekkil bir ekip tertip ederek, önemli mevzularda da kendileriyle istişare edip, ülke yararına birçok kararlar almıştır.

Bu değerli hanımın yakın çevresinde yer alan ve devlet idaresinde kendisine her konuda yardım eden seçkin ve kültürlü hanımlar olarak bir arada toplanılmış ve bu faaliyetler zamanla, halkın nazar-ı dikkatini çekmeye başlayınca da, bunlara **el-Kahramâne** denmiştir.

Sadece siyasi ve idarî konularda değil, birçok hayır hizmetleriyle de namını yücelten Şağâb Hatun, halkı arasında sosyal dayanışmayı ve bütünlüğü sağlayacak oldukça ciddi adımlar da atmıştır.

En önemli hayırlarından biri olan, Bağdat'ta düşkün, yoksul, hasta ve gariban kimselerde dâhil olmak üzere herkesin, hiçbir ücret talep edilmeksizin tedavi olabilmeleri için, **Ümmü'l Muktedir-Valide Sultan Hastanesi** ismiyle, bir şifahane yaptırır ve başına da, o devrin önemli hekimlerinden **Sinan b. Sabit**'i getirir. Ayrıca hastanenin tüm giderlerini ve

çalışanların maaşlarını da, bizzat Şağâb Hatun kendisi üstlenir.

İslâmiyet'e adeta tutkuyla bağlı olan ve es-Seyyide olarak da anılan Şağâb Hatun'un yardım eli sınırları aşarak, Hz. Peygamberimizin daimi yurdu Mekke'ye, Mescidü'l-Aksâ'ya yani Kudüs'e ve Medine'ye kadar uzanmış ve buralarda da birçok hayrat yaptırıp, fakir fukara için adeta oluk oluk para akıtmıştır.

Sınırsız mal ve servet zenginliğiyle, o güne hilâfet saraylarında boy göstermiş, hatta etkin rol oynamış diğer Türk analarının dahi yapamadığı, daha doğrusu cesaret edemediği derecede, hayır hasenatta bulunan Şağâb Hatun, daha da ileri giderek uçsuz bucaksız çiftliklerini, arazi ve gayrimenkullerini kısacası bilcümle mal varlığını, hayır hizmetleri için vakfetmiştir.

Şağâb Hatun için, bugünkü tabiriyle **modern vakıf müessesesinin**, kadınlar arasında ilk kurucularından birisidir de, diyebiliriz.

Konumunun aksine, hilâfet saraylarında son derece sade ve vakur bir hayat süren Şağâb Hatun'un, hilâfet camiasındaki etkin rolünü ve otoritesini **C. Zeydân**, şu tabirlerle yorumlar:

“ Nüfus ve etkinlik bakımından (Valide Sultan el-Muktedir'in anası) ki O, bir Türk idi: oğlunun hilâfeti zamanında, devlet adamlarının üzerinde şaşılacak derecede bir gücü ve kudreti vardı. Kararlarını doğru doğruya kendisi verir ve kimse karışamazdı. Bütün vezirler ondan çekinir ve adı geçtiği zaman, korkudan titremeye başlardı. ”

Beş asırlık Abbasi döneminde iktidârî duruşuyla bir ilki mümkün kılan Şağâb Hatun'a, bu zorlu dönemde daima destek olan ve bütün ahvaline vakıf bulunan, can dostu, mahremi ise, kız kardeşi (oğlu el-Muktedir'e nispetle) **Teyze Hatun**'dur.

İslâm kültür ve medeniyetinin mozağindeki, göz alıcı renklerden biri olan Teyze Hatun'un, kaynaklarda esas isminin zikredilmemesiyle bera-

ber, karakteristik özellikler ve nicelenmiş meziyetler bakımından, hiç de ablasından geri kalmıyordu.

Hayatı boyunca daima ablasının yanında yer alan Teyze Hatun, her konuda Şağâb Hatun'un destekçisi olmuş ve asla ihtiras ve kapris egoizmine kapılmadan, muazzam bir uyum içerisinde, ablasının icraatlarına yön vermiştir.

Fakat ne acıdır ki o da, Şağâb Hatun'un ileride bahsedeceğimiz meşum kaderine ortak olmuş ve insanlık dışı birçok muameleye maruz bırakılmıştır.

Fakat yine bir iyilik yapmak amacıyla yıllar önce verdiği bir kararın bedelini, kardeşi Teyze Hatun'la birlikte çok ağır bir şekilde ödeyecek olan Şağâb Hatun, bu kez inayetin karşılığını da ne yazık ki ihanet olarak görecektir.

Kocası halife **el-Mutâzîd** ile evlendikten bir süre sonra, el-Muktedir'i dünyaya getiren Şağâb Hatun'un mutluluğu, anne olmanın hazzıyla had safhaya ulaşır.

Fakat bir süre sonra bu mutluluğa gölge düşürecek bir hadise meydana gelir ve Şağâb Hatun'u büyük üzüntülere gark eder.

Kendisinin cariye olduğu dönemde aynı kaderi paylaştığı, Arap Berberi asıllı **Kabul** ismindeki diğer bir cariyenin, doğumdan bir sonra ölmesi üzerine, annesiz kalan bebeği yanına alan Şağâb Hatun, onu himaye etmiş, şefkat göstermiş, hatta bebeğe sütanelik ederek oğlu (Cafer) el-Muktedir'le birlikte onu da, emzirmiştir.

el-Kâhir ismini verdiği bu çocuğa, Şağâb Hatun öylesine bağlanır ve merhamet gösterir ki, asla oğlundan ayırt etmez ve hatta anasının yokluğunu hissettirmemek adına oğlu Cafer'den bile, daha çok alâka gösterir.

el-Muktedir'le birlikte büyüyen el-Kâhir, sütkardeşiyle son derece iyi anlaşılıyor, birlikte oyunlar oynuyor ve eğleniyorlardı, dolayısıyla bu durumdan oldukça hoşnut olan Şağâb Hatun'da,

oğullarının büyüdüğünü ve birbirlerine olan sadakatlerini gördükçe, evlatlarıyla gurur duyuyor ve onlar için saz meclisleri bile düzenliyordu.

Fakat kaderin acı tecellisidir ki, Şağâb Hatun'un, üvey oğluna karşı yaptığı bunca iyiliklere rağmen el-Kâhir, halifelğe göz dikerek hırsına yenik düşecek ve el-Muktedir ile annesine karşı mücadele eden, asilerin safında yer alacaktır.

Yıllarca halkına ve üvey oğlu el-Kâhir'e hayırhah davranışlarda bulunan Şağâb Hatun için artık, tehlike çanları çalmakta ve başta el-Kâhir olmak üzere birçok fitne fesatçılar tarafından, kendisine acımasızca tezgâhlar hazırlanmaktaydı.

Ülkenin yönetiminde, tecrübeleri ve adaletli kararlarıyla el-Muktedir'e destek olan Şağâb Hatun'a karşı, yine ülkenin ileri gelenleri muhalif olmuş ve can pahasına da olsa, bu muhteşem ikiliyi tahtından etme mücadelesine girmişlerdi.

Bu asilerin başında da ne yazık ki el-Muktedir'in baş veziri Hüseyin b. Kasım'ın hıyanet derecesine varan tutumunun, şüphesiz büyük etkisi olmuş ve halife el-Muktedir'i, **Munis el-Hadim'e** karşı kışkırtmaya başlamıştır ki, bu da, halife ve Şağâb Hatun'un aleyhinde verilecek kararların, başlangıcı olacaktır.

Yine Türk asıllı lider el-Muzaffer lakabıyla bilinen Emîrül-Ümerâ **Munis el-Hadim** (orgeneral rütbesinde) ile Şağâb Hatun'un, aralarının ciddi bir şekilde bozulması nedeniyle ve el-Kurtûbî'nin aktardığına göre, Munis el-Hadim'e, Şağâb Hatun'un kendisini öldürteceğine dair haber ulaştırılır.

Bu haberler üzerine korku ve dehşete kapılan Munis el-Hâdim, Valide Sultan'ın gazabında kurtulmak ve hem de kendini güvence altına alabilmek için, Bizans sınır boylarına doğru kaçmaya çalışır, fakat bir yandan da halifeye baş kaldırmak için fırsat kollamaktadır.

• *Devam edecek*